

ОЛЕКСАНДР КОСТЯНТИНОВИЧ ВОЛНІН – ПЕРШИЙ ДИРЕКТОР ПОЛТАВСЬКОГО ВЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ

Микола Шевчук

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Анотація:

Висвітлено діяльність відомого педагога, громадського діяча й першого директора Полтавського вчительського інституту Олександра Костянтиновича Волніна. Етнічний росіянин, він значну частину свого життя прожив в Україні. О. К. Волнін здобув богословську освіту, а в 1914 р. став директором новоствореного Полтавського вчительського інституту. Завдяки його зусиллям, в інституті була підготовлена до освітньо-навчального процесу матеріальна база, створена потужна бібліотека, заснована кафедра психології та педагогіки, що стало основою майбутнього процвітання закладу. Саме О. К. Волнін виховав відомого педагога А. С. Макаренка.

Анотация:

Шевчук Николай. Александр Константинович Волнин – первый директор Полтавского учительского института.

Проанализирована деятельность известного педагога, общественного деятеля и первого директора Полтавского учительского института Александра Константиновича Волнина. Этнический русский, он значительную часть жизни прожил в Украине. А. К. Волнин получил богословское образование, а в 1914 г. стал директором созданного в том же году Полтавского учительского института. Благодаря его усилиям, в институте была подготовлена к образовательно-учебному процессу материальная база, создана мощная библиотека, основана кафедра психологии и педагогики, что стало основой будущего процветания заведения. Именно А. К. Волнин воспитал известного педагога А. С. Макаренко.

Resume:

Shevchuk Mylola. Oleksandr Volnin – the first director of Poltava Teachers' Institute.

The article highlights the activity of a well-known pedagogue, public figure and the first director of the Poltava Teachers' Institute Oleksandr Volnin. Being a Russian ethnically, he obtained theological education and lived in Ukraine significant part of his life. In 1914 he became a director of the newly-established Poltava Teachers' Institute, due to his efforts, in the institute they could find and prepare for the educational and training process the material base, a powerful library, found the department of psychology and pedagogy, which became the basis for future prosperity of the institution. It was he who prepared a famous educator A. S. Makarenko.

Ключові слова:

вища освіта; навчально-виховний процес; Полтавський учительський інститут; педагогіка.

Ключевые слова:

высшее образование; учебно-воспитательный процесс; Полтавский учительский институт; педагогика.

Key words:

higher education; educational process; Poltava Teachers' Institute; pedagogy.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні в умовах війни точиться багато дискусій навколо причин сепаратизму, економічного й загального занепаду. Однією з основних називають брак патріотичного виховання й політичної стратегії, спрямованої на прищеплення молоді любові до Батьківщини. Історично склалося так, що саме педагоги мають пріоритет у здійсненні такої політики. Тому нині держава повинна зробити особливий акцент на розвиткові педагогічної освіти.

Одним з центрів педагогічної думки України є Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Ураховуючи те, що цей заклад має понад столітню традицію підготовки вчителів, нам видається актуальним використання досвіду попередніх поколінь у прищепленні патріотизму майбутнім педагогам.

Упродовж 1914-1941 рр. вибудовувалася система, що згодом стала основою для виховання «радянського громадянина». У цьому радянська педагогічна наука досягла значних успіхів, і навіть сьогодні є ще багато громадян незалежної України, які вважають себе «підданими СРСР». Педагогічна освіта майбутніх учителів передбачала ідеологічну підготовку, що мала стати опорою для виховання патріотизму. Це дуже актуально для нинішньої України, адже на сьогодні в багатьох областях є проблема патріотичного налаштування дітей і молоді. Тому використання

відповідного досвіду могло б слугувати засобом консолідації нації через освіту.

Полтавський інститут народної освіти було засновано в 1914 р. Його першим директором став Олександр Костянтинович Волнін, який і заклав підвалини майбутньої педагогічної школи і традицій підготовки студентів у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистість О. К. Волніна досліджена мало. Його педагогічну, освітянську й громадську діяльність вивчали Б. Год, О. Єрмак, П. Киридон, Л. Крамущенко та інші. Російські дослідники вивчали його діяльність переважно в галузі релігії й догматики.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення діяльності відомого педагога, громадського діяча й першого директора Полтавського вчительського інституту Олександра Костянтиновича Волніна, завдяки зусиллям якого в інституті була підготовлена до освітнього й навчального процесу матеріальна база, створена потужна бібліотека, заснована кафедра психології й педагогіки, що й стало основою майбутнього процвітання закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етнічний росіянин О. К. Волнін народився в 1872 р. у м. Ростові Ярославської губернії, у родині священика Борисоглібської церкви, через що радянська педагогічна наука замовчувала постать дослідника, хоча він після подій 1918 р. публічно відійшов від релігії й зрікся свого

походження. У 1887 р. закінчив Ростовське духовне училище, у 1893 р. – Ярославську, а в 1897 р. – Московську духовні семінарії. Упродовж 1898-1900 рр. викладав основи догматики й богослов'я у Пскові. З 1900 р. працював у Києві. Початок ХХ ст. був надзвичайно продуктивним для вченого. Саме в цей час вийшла друком більшість його науково-педагогічних праць, зокрема «Народные воззрения на святых и на церковные праздники с точки зрения христианского учения о почитании святых и праздников» (Київ, 1904), «Об отношении русского народа к войне» (Київ, 1905), «Христианское учение о благотворительности и современные стремления к равномерному распределению благ земных» (Київ, 1907), «Святитель Димитрий, митрополит Ростовский» (Київ, 1909). У 1910 р. О. Волніна призначили директором Великосорочинської учительської семінарії імені М. Гоголя. Зважаючи на педагогічні заслуги й наукову діяльність О. К. Волніна (у 1908 р. у Києві захистив кандидатську дисертацію на тему: «Мессия по изображению пророка Исаии»), його було призначено директором новоствореного Полтавського вчительського інституту [1].

Для стабільної роботи інституту О. К. Волнін запросив викладати в ньому вчителів з Великосорочинської учительської семінарії. Сам він став першим викладачем педагогіки та психології в інституті. На околиці міста, у районі, що носив назву «Колонія» через те, що там спочатку селилися сілезькі німці, О. К. Волнін орендував для інституту двоповерховий восьмикімнатний будинок на вулиці Фабрикантській (нині – вул. Балакіна, 10) [2, с. 24].

Перші вступні іспити до інституту завершилися 26 серпня 1914 р. Умовою участі в конкурсі на вступ була наявність в абітурієнта не менше 2-х років педагогічного стажу. З-поміж 120 кандидатів, які подали заяви, комісія на чолі з О. К. Волніним відібрала 80 осіб, з яких 26 і стали студентами. У ході вступної кампанії вступники мали продемонструвати знання з загальноосвітніх предметів, гарну ерудицію та грамотність. О. К. Волнін увів до програми іспитів диктант з російської мови, твір-роздум, розв'язання доволі складних математичних задач, усне випробування з Закону Божого, історії, географії і природознавства. Студенти, які успішно все склали, мали змогу отримувати стипендію в розмірі 180 карбованців на рік (15 карбованців на місяць). Після іспитів була проведена надзвичайно велика робота з ремонтування й фарбування будівлі, через що заняття розпочалися лише 12 вересня.

Протягом першого навчального року О. К. Волнін продовжував формувати команду

викладачів. На роботу він запрошував переважно молодих науковців, які доносили студентам знання, що базувалися на найновіших на той час розробках і теоріях.

О. К. Волнін майже повністю змінив урочну систему на лекційну. Великого значення він надавав письмовим роботам, які студенти виконували з усіх дисциплін. Згідно зі складеним графіком, кожен студент мав виконати 12 письмових робіт протягом навчального року. При цьому викладачі вимагали користуватися не тільки навчальною чи науково-популярною, а й джерелознавчою літературою [6].

За Положенням про учительські інститути, інтегрований курс педагогіки зобов'язаний був читати директор. До програми педагогіки входили загальнотеоретичні відомості, історія педагогіки, психологія, логіка.

Упродовж 1914-1917 рр. О. К. Волнін підготував аудиторії для викладання педагогічних дисциплін, а також зали для занять з фізики, хімії, біології, ботаніки. Педагог був прихильником здорового способу життя й фізкультури, і завдяки йому було створено гімнастичний зал (один з перших на теренах Російської імперії). За підтримки Полтавського губернського земства й губернатора, при інституті відкрилися студентсько-викладацька й учнівська бібліотеки, які нараховували на 1915 р. 3 тис. примірників наукової та художньої літератури й навчальних посібників [1].

О. К. Волнін уклав перший у Полтаві список, що містив перелік підручників і посібників з педагогіки й психології, які студенти мали опрацювати протягом навчання. Він уперше ввів у навчальний процес дисципліну, що передбачала проведення студентами пробних уроків на базі Зразкового міського училища й аналіз цих уроків [6].

Важливим і вирішальним був вплив О. К. Волніна на становлення й розвиток видатного педагога А. С. Макаренка, який у своїх спогадах так характеризував першого директора інституту: «Он [Волнін] был всегда настоящим человеком и воспитывал в нас лучшие человеческие стремления... В моем педагогическом развитии он создал главные принципы и навыки духа. У него я позаимствовал главное положение моей педагогической веры: как можно больше требований к человеку и как можно больше уважения к нему» [1; 3; 7; 9].

Вважається, що саме О. К. Волнін вплинув на Антона Семеновича у виборі теми випускного дослідження «Криза сучасної педагогіки», над якою останній працював протягом шести місяців і, захистивши яку, здобув золоту медаль. На жаль, архів Полтавського педінституту не зберіг цю роботу. У 90-ті рр. ХХ ст. відомий

німецький педагог, дослідник життя А. С. Макаренка Гьотц Хілліг заявив, що такої роботи ніколи не було. Про це він доповідав на педагогічних конференціях у Києві, Полтаві, Москві. Як доказ, Г. Хілліг наводив такі аргументи:

1. Він не знайшов ніде жодної подібної роботи Макаренка після завершення ним Полтавського інституту. Крім того, і О. К. Волнін ані у своїх спогадах, ані в інших працях ніколи не згадував про таку роботу свого найкращого учня.

2. Такий предмет, як «педагогіка», почали викладати в інституті лише з другого класу, тому Антон Семенович, якого восени 1916 року призвали на військову службу, навряд чи мав би час написати таку розлогу й ґрунтовну роботу, не маючи глибоких знань і достатньо часу.

3. Циркуляр Міністерства народної освіти від 19 березня 1917 року скасовував іспити в усіх ВНЗ. Тому всі студенти, які закінчували третій клас, отримували дозвіл на викладання у вищих навчальних закладах і училищах.

4. Відповідно до Положення про учительські інститути від 31 травня 1872 року, нагородження кращих вихованців золотими й срібними медалями відбувалося згідно з тими ж вимогами, що й у чоловічих гімназіях. Тобто не йшлося про написання випускної підсумкової роботи.

5. Дослідивши листування попечителя Київського навчального округу з Полтавським учительським інститутом від весни 1917 року, що нині зберігається в Центральному державному історичному архіві України, Г. Хілліг з'ясував, що А. С. Макаренко звертався до директора інституту з проханням продовжити термін складання іспитів з навчальних предметів через те, що у зв'язку з військовою службою йому бракувало часу. О. К. Волнін пішов на зустріч молодому вчителю й «у зв'язку з його здібностями й знаннями» дозволив скласти іспити пізніше. 17 липня А. С. Макаренко здобув звання «учителя вищого начального училища с наградением за отличные успехи золотой медалью». У характеристиці до атестата зазначалося, що він «особий інтерес проявил к педагогике и гуманитарным наукам, по которым очень много читал и представил прекрасные сочинения» [14].

Як переконаємося, порушене питання залишається суперечливим. Але безсумнівним є той факт, що саме О. К. Волнін підготував А. С. Макаренка як фахівця, йому світ має завдячувати появою видатного педагога. О. К. Волнін надав таку характеристику своєму учневі: «Макаренко А. – выдающийся воспитанник по своим способностям, знаниям, развитию и трудолюбию, особый интерес проявил к педагогике и гуманитарным наукам,

по которым очень много читал и представлял прекрасные сочинения. Будет весьма хорошим преподавателем по всем предметам, в особенности же по истории и русскому языку» [10].

Також саме О. К. Волнін завдяки своїй натхненній і наполегливій праці заклав основи педагогічної школи, яка згодом сформувалася в Полтаві на базі вчительського інституту.

Дуже негативний вплив у цей час на діяльність учительського інституту мала Перша світова війна. Поразки на фронті російської армії протягом 1915-1916 рр. мали наслідком мобілізацію до лав війська значної частини студентів (на той час студентами інституту були чоловіки). Під час війни якість знань вступників і підготовка студентів суттєво знизилася. Протягом 1915-1916 рр. заробітна плата викладачів зменшилася з 50 карбованців до 15. Значна частина студентів була позбавлена стипендії. На тлі цього в російській імперії була велика інфляція, наслідком якої стало знецінення карбованця протягом 1914-1917 рр. у 30 разів.

Лютнева революція 1917 р., анархія й поразки на фронті, які розпочалися після неї, призвели до того, що значна частина викладачів і студентів була знову мобілізована до війська, через що випускні іспити скасували взагалі.

Зростали суперечності й у діяльності самого закладу, які О. К. Волнін уже не міг розв'язати. 23 березня 1917 р. відбулися відкриті збори студентів, на яких розглядалися два питання [13, арк. 43]:

1) про початок викладання всіх дисциплін українською мовою з осені 1917 р.;

2) про продовження викладання російською мовою, але з додатковим уведенням курсів української мови й літератури, історії та географії України.

Більшість присутніх підтримала першу пропозицію, через що студентські збори ухвалили:

1) інститут повинен бути цілком українським;

2) відрядити делегатів з цим рішенням до Київського навчального округу й відповідального за питання освіти в Українській Центральній Раді (на той час ним був полтавець І. Стешенко) [3, с. 29].

7 квітня 1917 р. це студентське рішення обговорили на педагогічній раді. Рада визнала право студентів на викладання в них українською мовою, але, ураховуючи брак кадрів і матеріалів, повідомила, що на цей час різкий перехід зробити неможливо. Окремо делегація викладачів на чолі з О. К. Волніним, який був категорично проти українізації інституту, звернулася до попечителя Київського навчального округу з тим, щоб перейти до закладу освіти, який лишався

російськомовним. Делегати назвали такий заклад в Одесі.

14 червня 1917 р. вийшов Закон Тимчасового уряду, згідно з яким до інституту мали приймати осіб з закінченою середньою освітою. Однак через розгул бандитизму й початок громадянської війни, це не зупинило відтік кадрів із закладу. У цей час інститут практично перестав відігравати роль наукового центру Полтави.

За таких обставин, 8 вересня 1917 р. О. К. Волнін передав повноваження директора Ф. В. Лисогорському та виїхав до новоствореного Новоніколаєвського учительського інституту (нині – місто Новосибірськ), де ситуація була набагато гірша ніж у Полтаві 1914 року. Інститут розмістився в приміщенні реального училища, він не мав ні матеріальної, ні науково-технічної бази. Міністерство народної освіти виділило 19470 карбованців на оренду будівлі й закупівлю меблів, однак через інфляційні процеси й тотальний дефіцит у країні, яка вела світову війну й сама повільно скочувалася до громадянської, цих коштів виявилось замало. Фактично заклад залишився без засобів до існування. Відмовилися допомагати й органи місцевої влади, посилаючись на брак коштів. Попри це, О. К. Волнін вкотре виявив себе талановитим організатором, зумівши з наявних ресурсів і обмежених коштів, завдяки жертвам і безоплатній діяльності зацікавлених ентузіастів, організувати роботу навчального закладу. Упродовж 1921-1922 рр. він працював помічником з навчальної частини ректора Сибірського педагогічного технікуму.

Загалом у Новосибірську на різноманітних посадах О. К. Волнін перебував до 1923 р., доки не переїхав читати курси педагогічної перепідготовки до В'ятки (нині – місто Кіров). Там він заснував кафедру психології і педагогіки в місцевому педагогічному інституті, але через свою богословську освіту зазнав критики й нападів з боку місцевих більшовиків, через що змушений був виїхати до Москви, де з 1925 р. викладав на робітничому факультеті Академії комуністичного виховання ім. Н. К. Крупської. Був головою відділу освіти Північної залізниці. Починаючи з 1927 року, викладав російську мову в середній школі № 1 Ярославської залізниці.

Останні роки життя педагога були напруженими через загрозу арешту. Будучи

сином священика й маючи богословську освіту, він змушений був публічно відчуратися від свого походження, а також активно працювати в контексті побудови однорідного комуністичного атеїстичного суспільства. Саме О. К. Волнін стояв біля витоків упровадження ідеології в освіту СРСР для виховання комуністів і радикальних більшовиків, за що в 1940 р. отримав звання «Заслужений учитель РСФСР». Учений доволі болісно сприйняв звістку про смерть Антона Семеновича Макаренка, який помер 1 квітня 1939 року на станції Голіцино Московської області за 40 км на захід від Москви через проблеми з серцем. Після 1939 р. О. К. Волнін перестав уже активно займатися педагогічною діяльністю. Помер педагог у 1942 р. і похований на цвинтарі Донського монастиря в Москві [2, с. 30].

Висновки. Отже, на сьогодні постать О. К. Волніна є суперечливою. З одного боку, він не визнавав окремішності українського народу, протестував проти політики українізації освітнього процесу в Полтавському учительському інституті. З іншого ж боку, саме він стояв біля витоків створення інституту, заснував кафедру педагогіки та психології, створив матеріально-технічну базу, зробив значний внесок у дослідження особливостей підліткового й дитячого віку і справив значний педагогічний вплив на А. С. Макаренка, про що збереглося чимало свідчень. О. К. Волнін протягом усього свого життя виявив себе талановитим організатором і науковцем. Він зумів без значних фінансів створити й утримувати педагогічний заклад у Новоніколаєвську, стояв біля витоків педагогічної науки і психології в Полтаві, Новосибірську, В'ятці, заснувавши й очоливши в цих містах перші наукові кафедри цих дисциплін. Діяльність і погляди цього вченого під тиском обставин змінилися від богословської освіти до атеїстичного світосприйняття (на жаль, жоден дослідник точно не може сказати, чим це було зумовлено: чи особистими переконаннями, чи більшовицькою пропагандою). Громадянська позиція, знання, авторитет О. К. Волніна зробили можливими розвиток і майбутній розквіт Полтавського педагогічного інституту, а заснована ним педагогічна кафедра протягом наступних 50 років підготувала одних з кращих учителів СРСР.

Список використаних джерел

1. Бойко А. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка в інтегрованому освітньому середовищі [Електронний ресурс] / А. Бойко, М. Степаненко та ін. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pena/2012_3/Boyko.pdf (дата звернення: 10.07.2016). – Назва з екрана.
2. Булава Л. М. Географічна освіта в контексті історії Полтавського національного педагогічного

References

1. Boyko, A., Stepanenko, M. *Pedagogical heritage of A. S. Makarenko in integrated educational environment*. Retrieved from : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pena/2012_3/Boyko.pdf (10/07/2016). [in Ukrainian].
2. Bukava, L. M. (2014). *Geography education in the context of the history of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (1914–2014)* :

- університету імені В. Г. Короленка (1914-2014 роки): монографія / Булава Л. М., Шевчук С. М., Машенко О. М. – Полтава : ПНПУ, 2014. – 144 с.
3. Волнин А. К. Антон Семёнович Макаренко в учительском институте. Воспоминания / А. К. Волнин // Учебно-воспитательная работа в детских домах. – 1941. – № 2–3. – С. 117–124.
 4. Год Б. Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка: Історія і сучасність / Год Б., Єрмак О., Киридон П. та ін. – Полтава : ПДПУ, 2009. – С. 4–5.
 5. Из речи А. С. Макаренко на юбилее школы № 1 Ярославской железной дороги в Москве (18.02.1939 г.) [Електронний ресурс] / Историчний факультет ПНПУ імені В. Г. Короленка: історія і сучасність. – С. 109–110. – Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3764/1/various%20documents.pdf> (дата звернення: 10.07.2016). – Назва з екрана.
 6. Киридон А. М. Волнін Александр Костянтинович / А. М. Киридон, П. В. Киридон // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах: матеріали конференції, присвяченої 80-річному ювілею інституту. – Полтава : Кларисса, 1995. – С. 10–12.
 7. Крамущенко Л. В. Роль О. К. Волніна в житті А. С. Макаренка / Л. В. Крамущенко // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах. Матеріали конференції, присвяченої 80-річному ювілею інституту. – Полтава : Кларисса, 1995. – С. 12–15.
 8. Лялин Н. Личное дело студента А. Макаренко. Новые архивные материалы [Електронний ресурс] / Н. Лялин // Учительская газета. – № 11. – 23 марта 2004 года. – Режим доступу : <http://www.ug.ru/archive/3336> (дата звернення: 10.07.2016). – Назва з екрана.
 9. Макаренко А. С. Публичные выступления (1936-1939 гг.) Аутентичное издание. Составитель, автор комментариев: Гётц Хиллинг. Серия: Научные публикации в Елецком и Марбургском университетах / А. С. Макаренко. – Елец : ЕГУ им. И. А. Бунина, 2012. – С. 415–416.
 10. Письма [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/pisma-read-78277-34.html> (дата звернення: 24.07.2016). – Назва з екрана.
 11. Сухова Н. Ю. Волнин Александр Константинович – богослов, историк и библиист / Н. Ю. Сухова // Православная энциклопедия. – М., 2005. – Т. 9. – С. 239–240.
 12. Тарасов В. Н. В Полтавском учительском институте (Из воспоминаний об А. С. Макаренко) / В. Н. Тарасов // О педагогической деятельности А. С. Макаренко / Труды института теории и истории педагогики. Известия АПН РСФСР. – Вып. 38. – 1952. – С. 143–150.
 13. Центральний державний історичний архів України. – Оп. 229. – Ф. 707. – Справа № 6.
 14. Хиллинг Г. Миф о «дипломной работе» выпускника Полтавского учительского института А. С. Макаренко [Електронний ресурс] / Г. Хиллинг. – Режим доступу : http://makarenkomuseum.ru/alm/n09/ASM_alm_2012_1_Hillig_G_Legend_about_ASM_diplom_work.htm (дата звернення: 23.07.2016). – Назва з екрана.
- monograph*. Poltava : PNP. [in Ukrainian].
3. Volnin, A. K. (1941). Anton Semienovich Makarenko in teacher's institute. Memoirs. *Uchebno-vospitatelnaya rabota v detskikh domakh*, 2–3, 117–124. [in Russian].
 4. Hod, B., Yermak, O. (2009). *Poltava State V. G. Korolenko Pedagogical University: history and modernity*. Poltava : PDP, 4–5.
 5. *From A. S. Makarenko's speech at the jubilee of School 1 of Yaroslav Railway in Moscow (02.18.1939)*. In : Faculty of History of PNP named after V. G. Korolenko: history and modernity. 109–110. Retrieved from : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3764/1/various%20documents.pdf> (10/07/2016). [in Ukrainian].
 6. Kyrydon, A. M., Kyrydon, P. V. (1995). *Volnin Oleksandr Kostiantynovych*. In : History of Poltava Pedagogical Institute in people : conference materials dedicated to the 80th anniversary of the institute. Poltava : Klarissa, 10–12. [in Ukrainian].
 7. Kramushchenko, L. V. (1995). *The role of O. K. Volnin in the life of A. S. Makarenko*. In : History of Poltava Pedagogical Institute in people. Materials of the conference dedicated to the 80th anniversary of the institute. Poltava : Klarissa, 12–15. [in Ukrainian].
 8. Lyalin, N. Personal case of student A. Makarenko. New archival materials. *Uchitelskaya gazeta*, 11. 23 March 2004. Retrieved from : <http://www.ug.ru/archive/3336> (10.07.2016). [in Russian]
 9. Makarenko, A. S. (2012). *Public speeches (1936–1939). Authentic edition*. Yelets : EGU im. I. A. Bunina, 415–416. [in Russian]
 10. *Letters*. Retrieved from : <http://www.rulit.me/books/pisma-read-78277-34.html> (24.07.2016). [in Russian]
 11. Sukhova, N. Yu. (2005). *Volnin Aleksandr Konstantinovich – theologian, historian and Bible scholar*. In : Orthodox Encyclopedia. Vol. 9. Moscow, 239–240. [in Russian]
 12. Tarasov, V. N. (1952). In Poltava Teachers' Institute. (From the memories about A. S. Makarenko). *Izvestia APN RSFSR*. Issue 38, 143–150. [in Russian]
 13. *Central State Historical Archive of Ukraine*. List 229. Fund 707. Case No 6. [in Ukrainian]
 14. Hillig, G. *The myth of "diploma work" of a graduate from Poltava Teachers' Institute A. S. Makarenko*. Retrieved from : http://makarenkomuseum.ru/alm/n09/ASM_alm_2012_1_Hillig_G_Legend_about_ASM_diplom_work.htm (23.07.2016). [in Russian]

Рецензент: Приходько М.І. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:
Шевчук Микола Миколайович
komsom.ne@gmail.com

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Корленка
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1642>

Матеріал надійшов до редакції 26. 09. 2016 р.
Прийнято до друку 26.10.2016 р.

Information about the authors:
Shevchuk Mykola Mykolaiovych
komsom.ne@gmail.com

Poltava National V. G. Korolenko Pedagogical University
2 Ostrohradskoho St., Poltava, 36000, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1642>

Received at the editorial office 26. 09. 2016.
Accepted for publishing 26.10.2016.